

vigilia

BOHUMIL HRABAL
A varázsfuvola

A szegénységről

**SULYOK ELEMÉR,
LENGYEL LÁSZLÓ,
LEVENDEL LÁSZLÓ,
JÓKAI ANNA,
FERENCZ GYŐZŐ**
és RÓNAY LÁSZLÓ írásai

MINDSZENTY JÓZSEF
Az egyház szabadsága

Beszélgetés Václav Havellal

1989
9

Szegénységünk áldozatai és bűnrészesei

...	641
SULYOK ELEMÉR: Boldogok a (lelki) szegények	642
MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS: Születőben a szegények egyháza	648
LENGYEL LÁSZLÓ: A sosem jövő hajóra várva?	652
LEVENDEL LÁSZLÓ: A szegénységről	656
JÓKAI ANNA: Szegényben élni	664
FERENCZ GYÖZÖ: Töredékek a hiányról	667
RÓNAY LÁSZLÓ: „A szegények iskolája”	670
BENEY ZSUZSA: Versek a labirintusból	673
HANKO B. LUDMILLA: „... a szükségben megszületnek az új istenek...”	675
BOHUMIL HRABAL: A varázsfuvola (elbeszélés, Kiss Szemán Róbert fordítása)	676
MINDSZENTY JÓZSEF: Az egyház szabadsága	682
MÉSZÁROS ISTVÁN: Mindszenty bíboros, a lelkipásztor-főpap	685
TÖRÖK JÓZSEF: Historia est ancilla potestatis	694
FERDINANDY GYÖRGY: Idegen nyelvű magyar írók	697

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

VÁCLAV HAVELLAL (H. V.)	701
-------------------------	-----

MAI MEDITÁCIÓK

VÁCLAV HAVEL: Kísérlet az igazságban élni (K. M. fordítása)	707
---	-----

ÉLŐ VILÁGEGYHÁZ

KRZYSZTOF ŚLIWINSKI: A pápa Európa útjain (Éles Márta fordítása)	709
--	-----

NAPLÓ

Szociográfia Levendel László: A humanista orvoslás (R. Takács Olga)	712
Film Mózes — a küldetését teljesítő ember (György László)	713
Színház Pilinszky János: Élképek (Erdődy Edit)	714
Zene Bach: h-moll mise (Fáy Miklós)	715
Pszichológia E. Kübler-Ross: A halál és a hozzávezető út (Furka Tamás)	716
Képzőművészet Macsvai Milits kiállítása (Naszlady Ágnes)	717
Művelődéstörténet Harmat Pál: Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis (Erdei János)	718
Kulturális krónika (Rónay László)	719

A cím- és hátapon Tóth István felvételei

Főszerkesztő: LUKÁCS LÁSZLÓ

Laptulajdonos: ACTIO CATHOLICA Felelős kiadó: MAGYAR FERENC

Szedte: Szent István Társulat, felelős vezető dr. Ákos Géza igazgató

Készíti: Pannon Nyomda Veszprém, felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató

Index szám: 25 921 HU ISSN 0042—6024

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V. Kossuth Lajos u. 1. Telefon: 177—246. 173—933, Postacím: 1364 Bp. Pf. 111. Előfizetés, egyházi terjesztés és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Utcán át árusítja a Magyar Posta. A Vigilia csekk számla száma: OTP 37—343—VII. — Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat, H—1300 Bpest, Pf. 149. Ára 25,— USA dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H—1850 Budapest) a Kultúra 024—7. sz. csekk számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigiliára vonatkozik. Előfizetési díj 1 évre 480,— Ft, 1/2 évre 240,— Ft, 1/4 évre 120,— Ft, egyes szám ára 40,— Ft. Megjelenik: havonta. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD ÉS CSÜTÖRTÖK 12—2-IG. KÉZIRATOT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

A „boldogok a (lelki) szegények”-hez fűzött néhány megjegyzés szándéka az volt, hogy érzékeltesse az evangéliumok megegyező és különböző — szemléletben jelentkező — vonásait. A *Forrás*-ban az első három boldogság-ígéret úgy jellemezhető, mint *messiási proklamáció*, mely minden nélkülözőnek és ínségben szenvedőnek szól. *Máté* átdolgozásában e felszólítások *parainetikus*, buzdító felszólításokká válnak, és megfogalmazzák az eszkatologikus üdvösségben való részesedés feltételeit. *Lukács* ismét másként, a *bölcsességi tanítás* műfajában teremti újjá a makarizmusokat, és a földi élet végességére, valamint a túlnani jutalomra oktat.

Jézus Isten kezdeményező készségét hirdeti ki, az evangélisták az ember választ fogalmazzák meg. *Máté* a belső készségre utal, *Lukács* pedig a lemondásra. Bár a különbségek nyilvánvalóak, de mégsem szüntetik meg a folytonosságot Jézus és a későbbi szerkesztői tevékenység között. Az evangélisták műve, Jézus szavait bátran újjáteremtő vállalkozása mércéül és például szolgálhat a mai egyház és keresztyénei számára. Idők és helyzetek változásaitól függően adódhatnak alkalmak, amikor elsősorban a messiási örömhírt kell meghallani: Isten elfogadja az embert, mielőtt bármit is tenne, mint a *Forrás*. Más alkalommal inkább az Istennek adandó választ kell megtalálni, mint *Máté*. Ismét máskor meg éppen a tovatűnő „most”-ot kell észrevenni a maga hamis biztonságával és gazdag önteltségével. Persze mindezt egyszerre nehéz megtenni. De boldogok, akik szabadsággal és leleménnyel újra meghallják és megvalósítják a (lelki) szegénységet. És boldog az az egyház, amelynek ilyen kezdeményező kedvű hívei akadnak.

Jegyzetek: 1. R. E. Brown: The Meaning of the Bible (Theology Digest 28, 1980, 305–320.) — 2. B. van Iersel: Zalig de armen (van geest) (Het Heilig Land 19, 1966, 9. old.) — 3. I. Hermann: Encounter with the New Testament. An Invitation. (New York, P. J. Kennedy and Sons, 1965, 116–117. old.) — 4. P. Hoffmann: V. Eid, Jezus von Nazareth und eine christliche Moral (QD 66, Freiburg—Basel—Wien, 1975, 56. old.) — 5. G. Schreiner: De acht Zaligheden (Verbum, 32, 1965, 257. old.) — 6. Pilinszky János: Szög és olaj (Vigilia, 1982, 55–56. old.) — 7. G. Bornkamm: A Názáreti Jézus, Debrecen, 1978, 56–57. old.) — 8. G. Apollinaire: A Mirabeau-híd (Vas István fordítása) — 9. G. Schreiner: i. m. (277. old.) — 10. J. Lambrecht: Ich aber sage euch (Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1984, 55. old.) — 11. Pilinszky János: i. m. 97. old.

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

Születőben a szegények egyháza

Szegények a felszabadítási teológiában

Földünkön 500 millió éhező ember él.

1 milliárd abszolút szegény.

2 milliárd ivóvízellátás nélkül.

1,5 milliárd nélkülözi a legalapvetőbb orvosi ellátást.

500 millió munkanélküli vagy évente 150 dollárnál kevesebbet keres.

814 millió írástudatlan.

E tények elemzése során a latin-amerikai egyháznak fel kellett tennie a kérdést, vajon elegendő-e a szegényeket adakozással és jótékonykodással szeretni? A válasz az egész világegyház számára döntő, talán korszakos jelentőségű. Az egyház a történelem folyamán sokféleképpen foglalkozott a szegényekkel, de velük kapcsolatos magatartása sohasem vált ennyire központiá. Észak és Dél konfliktusa azt a kérdést veti fel a keresztyéneknek, hogy mint az északi féltekéhez tartozó egyház nem bűnrészes-e a Dél nyomorában. A világ

túlélésével kapcsolatban a béke, az igazságosság és a teremtett világ megőrzésének feladatait egyenlő hangsúllyal és egymástól el nem választva kell látnunk és vállalnunk. Az úgynevezett éhségbomba legalább olyan súlyos következményekkel jár, mint az atombomba. A természet kizsákmányolásának következményei sem kevésbé fenyegetőek. Ez a globális válság az emberiség gondolkodásának gyökeres átalakítását sürgeti. Ebben nagy szerepet vállalhat a világ kereszténysége, s az a felismerés, melyet a harmadik világ egyházai a szegényekkel folytatott párbeszédben szereznek.

De Európa keresztény egyházainak is szembe kell nézniük ezekkel a kérdésekkel. E nélkül ugyanis nincs esélye annak (sem), hogy egyházaink megújuljanak.

Szegények az egyház történetében

Az egyház mindig gondoskodott a szegényekről. Ezt mutatja az a meg nem szakadó láncolat, melyben a legkülönbözőbb állapotú keresztények valóban hőiesen váltották tettekre a szegények iránti szeretetüket. Igen fontos szerepet játszottak a remeték és a kolduló szegények abban, hogy az egyház képe a szegényekről átalakult. A szegénységmozgalmak messianisztikus és apokaliptikus vezéralakjai a szegény-politika megvalósítására törekedtek. A 13. században zajlott a „felebaráti szeretet forradalma” a szegénygondozó egyházi tisztségek, a laikus testvérközösségek és az ispotályok kialakulásával. A reformáció fellépésével ez a folyamat megszakadt és csak a szociális enciklikákkal kezdődött újra.

Az egyház a legnagyobb igyekezettel törekedett *megoldást* keresni a szegények problémájára. Ez azonban nem adatott meg neki. Ma már jobban látjuk, hogy miért nem. A jótékonyág legnagyobb igyekezete is csak morzsákat juttatott a kevesek jólétére berendezkedett gazdasági rendszer asztaláról. *A szegénységet okozó struktúrák nem változtak meg.* Ezért az egyház története a középkor derekáig a szegény Lázár és a jósziú gazdagok történeteként írható le. Az egyház talán leginkább a tudatformálással járult hozzá a szegények felszabadításához. Nem engedte elfelejteni a szegényeket, és nem hagyott fel a személyes és intézményes jótékonykodásra szólító buzdítással. A szegénységet újratermelő és állandósító struktúrák felszámolásáig azonban nem jutott el.

Mégis „miért tűnik a -szegények melletti elkötelezettség- újdonságnak? Azért, mert a régi döntés ma új formában jelenik meg, nevezetesen mint *stratégiai* elkötelezettség. Ma a szegények *barca* melletti döntésről van szó, arról, hogy velük mint a történelem új, cselekvő alanyaival szolidárisan együtt meneteljünk, nem pedig arról, hogy irgalmas szamaritánusként fölējük hajoljunk. Döntő a *politikai* szempont: csatlakozni az elnyomottak menetéhez.”¹ Ez nem jelenti azt, hogy fel kell hagyni a jótékonykodással. A Latin-amerikai Püspöki Karok két nagy jelentőségű dokumentuma (Medellín, 1968; Puebla, 1979) azonban a szegénység strukturális okaira mutat rá, és az egyház magatartását e *strukturális bűnnel* szemben határozza meg.

Ki szegény ma?

A pueblai dokumentum elevenen festi le a latin-amerikaiak szegénységét: „A szegények arcában Krisztusnak, a mi Urunknak, szenvedő arcát kell felismernünk, (...)

A *gyermek*ek arcában, akiket már megszületésük előtt sújt a szegénység, mert önmegvalósításuk lehetőségét gyógyíthatatlan szellemi és testi fogyatékoság gátolja. De azok arcában is, akik csavarogva és sokszorosan kizsákmányolva bolyonganak városainkban. Ők a szegénységnek és a családok erkölcsi tájékozatlanságának áldozatai.

A *fiatalok* arcában, akik nem tudják, mi lesz velük, mert nem találnak helyet a társadalomban, és ez szorongással tölti el őket. Különösen vidéken és a külvárosokban hiányzik a képzés és a foglalkoztatottság.

Az *indíánok és afro-amerikaiak* arcában, akiket a társadalom embertelen életkörülmények közé taszít. Ők a szegények legszegényebbjei.

A *földművesek és kisparasztok* arcában; az ő társadalmi csoportjukat az egész földrészen figyelmen kívül hagyják. Telek és termőföld nélkül, külső és belső függőségben, kizsákmányoló piaci rendszereknek kiszolgáltatva kell dolgozniuk.

A *munkások* arcában, akik alulfizettek és nem szerveződhetnek jogaik védelmére.

A *lecsúszottak és nyomorgók* arcában, akik az elővárosokban összeverődve háznak, kettős terhet hordoznak: nemcsak a szükséges anyagiakat nélkülözik, hanem közben mások gazdagságát is látniuk kell.

Az *öreg*ek arcában, akiknek száma napról napra növekszik, akiket kirekeszt magából a társadalmi fejlődés, mert a nem termelő alanyokat haszontalannak tartja.” (31–40.)

A dokumentum a *társadalmi-gazdasági* értelemben vett szegényeket sorolja fel. Jelentős részüknek szegénységét a kizsákmányolás okozza, amit II. János Pál is elítélt. A társadalmi és gazdasági viszonyokból következnek a faji, vallási stb. alapon történő hátrányos megkülönböztetés, ami szintén a szegénység egy formája — mondja Leonardo Boff.² *Evangeliumi* értelemben azonban azok a szegények, akik egész létükkel Istent és a felebarátaikat szolgálják. Vannak olyanok, akik a szegények hatékonyabb szolgálata érdekében teszik magukat szegénnyé. „A felszabadítás teológiája arra törekszik, hogy minden keresztény, a társadalmi-gazdasági értelemben vett szegény is evangeliumi értelemben váljék szegénnyé.”

A szegények melletti elkötelezettség

Az egyháznak a szegények mellé kell állnia! Az egyház legyen a szegények egyháza! Ezeket a felszólításokat az egyház társadalmi rétegződése teszi érthetővé. Latin-Amerikában ugyanis az egyház hivatalos képviselőinek többsége nem osztozik a szegények életében. Ez szükségképpen azt is jelenti, hogy nem úgy éreznek és gondolkodnak, mint a szegények. A szegények melletti döntést a felszabadítási teológia három lépésben fogalmazza meg: az egyház a szegényekért, a szegények között és a szegény egyház. Az egyházi tisztségviselőknél le kell mondaniuk a szegényeknek nem járó szociális biztonságról, a társadalmi elismertségről, és azonosulniuk kell azokkal, akiknek semmijük sincs. A szegények szócsove csak az lehet, aki maga is szegény. A harmadik lépésben a szegények egyháza az istenismeret sajátos helyévé (*locus theologicus*) válik.

L. Boff említi, hogy a világ egyik legszörnyűbb éhségzónájából, Brazília északkeleti részéből a püspök egyszer lesújtva tért haza. A katedrális előtt egy asszonnyal találkozott. Mellette három apró gyermeke, a negyedik a karján — a szomszúságtól holtra váltan. Miért nem ad neki enni? — kérdezte a püspök. Nem tudok — felelte. Próbálja csak meg! — ösztökélte a püspök. Akkor az asszony szétnyitotta blúzát. Melle vérzett. A halottsápadt csecsemő elszántan tapadt anyja keblére — vért szopott. Akkor a püspök térdre esett és megfogadta Istennek: életében nem múlhat el nap anélkül, hogy legalább egyet a legkisebbek közül meg ne essen.

A szegények melletti elkötelezettségnek az egész egyházat át kell hatnia. Ez ugyan nem az egyház egyetlen feladata, de át kell hatnia minden cselekedetét. Természetesen a püspökök, papok és szerzetesek azok, akik meghatározzák az egyház alapmagatartását. Körleveleikkel, tanításukkal vagy életmódjuk megváltoztatásával szakíthatnak eddigi magatartásukkal és áthidalhatják azt a szakadékot, mely közöttük és a szegények között tátong. „A szegények és elnyomottak iránti elkötelezettség, valamint az újonnan keletkező bázisközösségek segítettek az egyháznak abban, hogy felfedezze a szegényekben rejlő evangelizációs lehetőséget; ők állandó kihívást jelentenek az egyháznak, felszólítják a megtérésre...” (Puebla, 1147.) Örvedetes látni a sok életű püspököt és papot, amint felfedezik a szegényekben a

szenvedő Krisztust, és vele örök életszövetségre lépnek, mint például Oscar Arnulfo Romero, az 1980-ban mártírhalált halt San Salvador-i érsek.

A laikusok különösen a keresztény bázisközösségekben munkálkodva csatlakoznak a szegényekhez — azokhoz, akik az egyház megújulását indíthatják el. Ezekben a tudatot átalakító közösségekben válik a tömeg néppé. Olyan földrészen, ahol milliók nélkülöznek a legminimálisabb szociális ellátást és biztonságot, ahol a nép érdekeit csak a legbátrabbak merik képviselni, a bázisközösségek egyszerre jelentik az egyház és a társadalom újjászületését.

Az egyház a szegényekért vívott harcában szembekerül az erőszak és a gyűlölet kísértésével. A püspöki karok látják az erőszak ördögi voltát és felszólítanak az erőszakmentes stratégiák választására. „Az evangélium ellentmond az erőszaknak, de a tétlenségnek is, sőt: éppen az elnyomó struktúrákkal való cimborálás és tétlenség kényszerít némelyeket arra, hogy utolsó lehetőségként, kétségbeesésükben erőszakhoz folyamodjanak.”³

Isten „pártossága”

A szegényeket előnyben kell részesíteni, mert Isten is így tesz.

Istennek megesett a szíve az egyiptomi rabszolgaságban szenvedő népen, és kiáltását meghallgatta. Melléje állt és kivezette egy új föld ígéréssel. E felszabadító küzdelem vezére Mózes. A Tízparancsolat pedig a szabadság alapokmánya. A bálványok helyett az Egyetlent, a Kivezetőt kell imádni (vö. 2., 3. parancsolat). Erre az úgynevezett *exodus paradigmára* építve végigelemezhető az egész Biblia.⁴ Megtaláljuk benne Istent, a szabadítót, a szegények pártfogóját. Jézusban pedig azt, aki azért jött, hogy a szegényeknek hirdesse az evangéliumot (Lk 4, 18—19) arról az Úrról, akit Mária így dicsőít hálaénekében: „hatalmasokat elűzött trónjukról, / kicsinyeket pedig felmagasztalt; / az éhezőket minden jóval betölti, / a gazdagokat elbocsájtja üres kézzel” (Lk 1, 52—53)

A szegények Isten üzenetének *elsődleges* címzettjei. Isten és a szegénység elválaszthatatlan egységet alkot, amint Jézus egyé tette az istenszeretetet a felebaráti szeretettel (Mt 22, 34—40). Jézustól pedig az Őt követő nemzedék azt tanulta, hogy közösséggé kell kovácsolni a szegényeket. Ez tűnik ki a jeruzsálemi egyház és Pál közösségeinek életéből. Megértették, hogy a gazdag ifjúnak Jézus nem a jótékonykodásban jelölte ki a megtérés útját, hanem abban, hogy csatlakozzék a szegények társadalmához.

Azt jelentené ez, hogy aki nem szegény, arra nem tekint az Isten? Amelyik egyház nem a szegények mellett kötelezte el magát, az nem Isten egyháza? Azt jelenti, hogy a kereszténység csak akkor hivatkozhat Jézus Krisztusra, csak akkor gondolhatja magáról, hogy kapocs az ég és a föld között, ha a szegények mellé áll? Vajon ez az új szemlélet nem borítja-e fel az eddigi keresztény önértelmezést, és a megváltáson alapuló kegyelmi közösség egyházának helyébe nem állít-e egy másik egyházat, melynek alapja a szegény, kizsákmányolt kisparaszti és proletárréteg? — teszi fel az alapvető kérdést a Hittani Kongregáció első dokumentuma a felszabadítási teológiáról. Az ilyen és hasonló kérdések azt jelzik, hogy a hagyományos európai keresztények számára gyakran felháborító, sőt felforgatónak tűnik a felszabadítási teológia elkötelezettsége a szegények mellett.

Mindazonáltal a szegényekkel folytatott teológiai és gyakorlati párbeszéd erősen hatott az európai egyházak keresztényeire. Öröndetes, hogy a merevsége miatt sokszor megbírált Hittani Kongregáció is mennyire közeledett a harmadik világ teológusainak álláspontjához. A magyar egyház sem nélkülözheti e párbeszéd tapasztalatait, ha itthon is értelmezni próbálja az „idők jelei”-nek kihívását.

Jegyzetek: C. Boff—J. Pixley: Die Option für die Armen. — 2. L. Boff: Kirche, Charisma und Macht, Patmos, 1985. — 3. R. Antonchio—J. M. Munnariz: Die Soziallehre der Kirche, Patmos, 1988. — 4. E. Dussel: Das Exodus-Paradigma in der Theologie der Befreiung, Concilium 23. 1987.